

14 жовтня 1941 року, на Покрову, в Охтирку ввійшли фашисти. Ті актори, які з різних причин не змогли виїхати з театром (О.Майборода, А.Коляда, Г.Голець), залишилися працювати в театрі: у роки окупації німецька влада відновила роботу всіх господарських та мистецьких інституцій (в тому числі й театру). «Перші два ряди в театрі відводилися для німецького начальства. Треба визнати, що німці приходили на усі українські вистави. А коли йшла «Циганка Аза», аншлаги були завжди», – згадувала у своїх спогадах актриса Тернопільського обласного музично-драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка Ганна Голець [6].

Неможливо обминути увагою й той факт, що саме в період окупації в Охтирці жив і працював у театрі художником-сценографом письменник Іван Багряний. Досі в м. Охтирці переповідають історію, яка сталася у театрі під час війни з відомим на сьогодні письменником. І.Багряний намалював для театру нову завісу, на якій було зображено сліпуче сяйво сонця з променями, земля оздоблена великими колосками й сиві, білі і чорні хмари. Незвичайна завіса викликала негативну реакцію німецької влади. Через те І.Багряний був заарештований у 1942 році на два місяці. Уникнути подальшого арешту вдалося лише тому, що важко було довести, де ж насправді на сцені був Схід, а де Захід.

У січні 1944 року Охтирський драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка повернувся в Україну, до рідного міста, де продовжував радувати місцевих жителів постановками нових вистав «Навала» Л.Леонова, «Російські люди» К.Симонова.

Після визволення України від німецько-фашистських загарбників Охтирський драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка був переведений на Тернопільщину. 1 червня 1945 року на базі Охтирського українського драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка був створений Тернопільський український музично-драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка, який останнім часом носить назву Тернопільський академічний обласний український драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка.

Отже, історія Тернопільського академічного обласного українського драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка, без сумніву, бере свій початок з часу утворення Другого обласного робітничо-колгоспного театру Харківщини, що пізніше був реорганізований в Охтирський український драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка, й своєю творчою безперервністю продовжує його. Традиції високого художнього рівня, які були закладені головним режисером Ю.Шнайдерманом, гідно примножувалися протягом наступних десятиліть і сьогодні є головним критерієм цієї діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корнієнко О.З. Тернопільський театр імені Т.Г.Шевченка /О.Корнієнко – К: Мистецтво, 1980. – 102 с.
2. Ладоха В. «Останні» (гастролі Харківського обласного державного театру української драми) /В.Ладоха // Більшовицька зброя. – 1937. – 10 червня.
3. Легкодух Д. «Останні» /Д.Легкодух, Ф.Стеценко // За комуністичне життя. – 1938. – 26 травня.
4. Медведик П.К. Вони були першими /П.Медведик // Вільне життя. – 1980. – 22 жовтня.
5. Медведик П.К. Незабутне: [Інтерв'ю від фундаторів Охтирського українського театру ім. Т.Г.Шевченка – акторів Г.І.Голець та А.П.Коляди] /П.Медведик // Вільне життя. – 1980. – 29 жовтня.
6. Садовська Г. Хай усміхнеться сотня літ /Г.Садовська // Вільне життя. – 2000. – 15 лютого.

УДК 792.023 (477)

В.А.ХІМ'ЯК

КАЗИМИР СІКОРСЬКИЙ – МАЙСТЕР ТЕАТРАЛЬНОЇ СЦЕНОГРАФІЇ

Охарактеризовано творчу постать відомого українського сценографа, головного художника Тернопільського обласного академічного драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка, заслуженого діяча мистецтв України Казимира Броніславовича Сікорського.

Проаналізовано його основні творчі здобутки в галузі оформлення вистав українських та зарубіжних драматургів.

Ключові слова: сценографія, живопис, ескіз, постановка, портрет, театр.

В.А.ХИМЯК

КАЗИМИР СИКОРСКИЙ – МАСТЕР ТЕАТРАЛЬНОЙ СЦЕНОГРАФИИ

Охарактеризовано творческую личность известного украинского сценографа, главного художника Тернопольского областного академического драматического театра им. Т. Г. Шевченко, заслуженного деятеля искусств Украины Казимира Брониславовича Сикорского.

Проанализировано его самые главные театральные достижения в области оформления спектаклей украинских и зарубежных драматургов.

Ключевые слова: сценография, живопись, эскиз, постановка, портрет, театр.

V.A.KHYMYAK

KAZYMYR SIKORSYI – MASTER OF THEATRICAL STAGING

The creative personality of the famous ukrainian scenograph, the main artist of Taras Schewchenko Ternopil regional academic drama theater, Honored Art Worker of Ukraine Kazymyr Sikorskyi is characterized.

His main theater achievements in staging the plays of Ukrainian and abroad dramatists are analysed.

Key words: scenography, pictorial art, sketch, staging, portrait, theatre

Серед театральних художників України особливу увагу привертає ім'я відомого тернопільського сценографа, головного художника Тернопільського академічного драматичного театру ім.Т.Г.Шевченка, заслуженого діяча мистецтв України Казимира Броніславовича Сікорського. Протягом останніх десятиліть його творчість як сценографа привертала увагу багатьох режисерів, постановників масових дійств, критиків, діячів та викладачів театрального мистецтва. Насамперед запам'ятовувався його неординарний підхід до вирішення художньої цілісності вистави, зокрема її символічного та ідейно-тематичного наповнення, а особливо художнього зорового ряду вистави. Його творчість є своєрідним джерелом, з якого нуртує дух епохи, в яку жили персонажі тої чи іншої вистави.

Питанням дослідження творчості сценографа К.Б.Сікорського займалися в основному місцеві театрознавці, журналісти та любителі Мельпомени. Серед них: М.Форгель, Т.Удіна, Г.Садовська, В.Собуцька, Л.Островська, Ж.Попович та ін. Більш глибоко секретами сценографічної діяльності митця ніхто до тепер не займався.

Мета статті – проаналізувати основні творчі здобутки К.Б.Сікорського в галузі оформлення вистав українських та зарубіжних драматургів.

К.Б.Сікорський працює в Тернопільському академічному обласному драматичному театрі ім. Т.Г.Шевченка з 1974 року. З цього часу він в основному готував декорації до тих вистав, які планувалися до постановок. Власне це були ті вистави, на яких формувався світогляд молодого художника сцени, його власне бачення зовнішнього оформлення вистав. З відстані часу хочеться говорити про вплив його світогляду, мистецтва сценографії, живопису, скульптури на театральний процес, а також на тих режисерів акторів, які були з ним поруч впродовж багатьох років і які зарядилися його художньо-естетичним смаком на все життя.

Незабутньою в творчому доробку Майстра стала вистава «Платон Кречет» О. Корнійчука, режисером якої був Микола Стефурак (1974 р.). Декорації К. Сікорського в процесі репетицій імпонували багатьом акторам. За його баченням, сцена була поділена на сектори, а кожен із них був обствлений високими «ставками» білого кольору, розписаними новаторським на той час «короїдом». Ці «ставки» на диво були водночас і монументальними, і легкими. Та в їх розміщенні зачалося неповторне сприйняття – вони ніби летіли над площиною сцени і гілка квітучої яблуні, що розміщена за вікном, здавалось, розмовляла з Всесвітом. Дещо незручними були східці, якими важко було ходити. Та попри те візуально, все було зрозуміло, і що найголовніше – в цій дивній конструкції була прихована доволі глибока символіка.

Після здачі та обговорення художньою радою вистави відбулася зустріч двох акторів театру, режисера-постановника із художником у його кабінеті-майстерні (а це було

1 листопада 1974 року). Серед них: заслужений артист України Анатолій Бобровський, режисер-постановник вистави Микола Стефурак, сценограф Казимир Сікорський та В'чеслав Хім як – виконавець ролі Платона Кречета. Кожен із них у сценічному оформленні відчував щось нове – оновлення українського театру, вихід його за межі усталеного побутовізму.

Казимир Сікорський сам іноді не може пояснити, звідки в нього з'являється зовнішнє та внутрішнє відчуття організації сценічного простору. Це все може пояснити лише самозаглиблення в дитячий та юнацький світи... Його любов до художньої творчості проявилася ще в дитинстві, яке було нелегким. Він разом з матір'ю перебував у німецьких концтаборах. Навіть там він ліпив з глини різні фігурки, малював, де тільки можна було.

У біографії К. Сікорського є дуже красномовний епізод: у зв'язку з хворобою матері він залишає роботу в «Київторгрекламі» і перебирається в 1963 році до рідного міста Шумська. У ті роки переживає своє творче піднесення Шумський народний театр. Згідно з рішенням ЮНЕСКО 1964 рік було оголошено роком відзначення 150-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Художні колективи Тернопілля активно готувалися відзначити ювілейну дату Кобзаря. Режисер Василь Скрип'юк задумав поставити «Оптимістичну трагедію» В. Вишневецького. Художником запросили К. Сікорського, а згодом доручили йому головну чоловічу роль – матроса Олексія. Вистава мала значний художній резонанс, виборола на обласному огляді-конкурсі право на показ в м. Києві. Колектив Народного аматорського театру нагородили Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

Ось спогад О. Казимира про виставу «Оптимістична трагедія»: «У виставі глядач з неослабним інтересом стежить за повною динамізму, напруженою дією, природним, без нагашу і штампів, виконанням, суворою і мужньою музикою. Усі симпатії кваліфікованої аудиторії, яка заповнила театральне приміщення оперної студії, де відбувалася вистава, були на боці акторів, які насмілилися винести на суд столичного глядача свою працю, не боячись порівнянь з виставою театру ім. І.Франка. Цілком заслужений успіх і високі нагороди випали на долю колективу і його художнього керівника В.Скрип'юка (медпрацівника за фахом, нині – заслуженого працівника культури України), художника вистави й водночас виконавця ролі Олексія – К. Сікорського...» [1, с. 37]. Хтозна, чи не втратив театр талановитого актора, та доля розпорядилася по-іншому – він став театральним художником.

На початку 80-х років ХХ століття Тернопільський, тоді ще музично-драматичний, театр ім. Т. Шевченка переживав не кращі часи. Пішли на пенсію ряд майстрів сцени: народний артист України С.Онупко, заслужена артистка України С.Коваль, артисти Г.Голець, І.Яроцький, головний художник театру, заслужений діяч мистецтв України С.Данилишин, переїхав до Ужгорода головний режисер театру, народний артист України Ярослав Геляс, забравши з собою групу акторів.

Саме в цей час на посаду головного художника було запрошено Казимира Броніславовича Сікорського. І хоча першою виставою, до якої йому довелося придумувати сценографію, було «Весілля в Малинівці» Л. Юхвіда (режисер – заслужений артист України Юрій Авраменко (вистава поставлена в 1974 р.), справжнім його дебютом в театрі стала вистава «Під золотим орлом» Я.Галана (режисер – заслужений артист України Павло Загребельний). Ця робота засвідчила, що до театру прийшов зрілий мистець, для якого характерне філософське осмислення минулого та сучасного. Поєднання цих двох начал витворювало парадигму цілісності і навіть закономірності зигзагів історії.

Тему зародження тоталітаризму, антигуманної суті війни і фашизму художник продовжує втілювати у виставі «Кар'єра Артуро Уї» Б.Брехта (режисер – заслужений артист України Анатолій Боровський, 1975 р.). Це була подія в театральному житті, яку гідно поцінувало журі Всесоюзного фестивалю драматургії НДР (1975 р.). Режисер А.Бобровський, сценограф К. Сікорський, виконавець головної ролі В.Хім'як були відзначені високими нагородами і дипломами фестивалю.

Сценографію вистави «Кар'єра Артуро Уї» художник Б.Сікорський вирішив простими та органічними для неї засобами. Сцена – покинутий стадіон. У центрі постійна установка – суддівський стовп. Освітлення пронизливе, що створює середовище, вороже людині. Колористична монохронність оформлення різко й рельєфно підкреслювала, як у плакаті чи в

публіцистичній графіці, громадянську спрямованість вистави, акцентувала її соціальні мотиви.

Ось свідчення завідувача літературною частиною театру, письменника, заслуженого працівника культури України Олекси Корнієнка: «Режисер А.Бобровський спільно з художником К.Сікорським насамперед знаходять яскравий сценічний образ спектаклю. Це образ балагана, ярмаркового театру, в якому й розігруються перипетії моторошної трагікомедії. Саме такі асоціації викликає у нас арена стадіону, яка чимось нагадує давньоримський стадіон, де відбувалися криваві поєдинки гладіаторів; пошарпане полотнище, котре являє собою ніби завісу ярмаркового балагана».

Перших десять років роботи художником-постановником в театрі дали можливість К.Сікорському адаптуватися до специфіки випуску вистав, особливостей та творчих уподобань режисерів, проникнути в жанрову та стилістичну таїну авторів. З Анатолієм Горчинським опановував різножанрову музичну стихію вистав, філософське підґрунтя – з Анатолієм Бобровським, широку романтичну театральність – з Павлом Загребельним. Це були драми, музичні комедії, дитячі казки.

За це десять років роботи в театрі сформувалося прагнення «створити свій світ», драматичний, абсурдний, гостропроблемний, легкий і світлий, суворий і нещадний, казковий і театралізований, де враження від реальності ставали лише поштовхом до їх інтерпретації, що окреслює всю творчість художника. Порівняння його ранніх постановок із тими, що сьогодні йдуть на сцені театру, дає можливість побачити еволюцію творчого пошуку Майстра: від логічних побудов – до всебільшої емоційної відкритості, від стриманості і строгості засобів – до кольору, до живопису, у яких він бачить невичерпне «джерело театральності».

Процес народження майбутньої вистави в майстерні художника нагадує роботу актора над роллю. Він постійно супроводжується сумнівами, страхом, безпорадністю. І лише тоді можна знайти те, що, здавалось би, знайти уже неможливо. Казимир Броніславович уміє приховувати тривоги за мовчазною суворістю. Він часто любить повторювати: «Якщо мистецтво – це форма пізнання світу, то художник – це той, хто вишукує засоби для її передачі» [3 ст.56].

У театральних ескізах К.Сікорського розкривається важлива особливість, необхідна в мистецтві оформлення вистави, – театральне мислення. Воно виявляється і в тривимірній побудові простору сцени, і в продуманій композиції, а головне – в образності рішення, задекларованого драматургом та режисером. Професійне володіння засобами театральної виразності виявив художник, зокрема, у постановках на історичну тематику – «Данило Галицький» В.Фащука (за А.Хижняком, режисер Анатолій Боровський, 1986 р.), «Роксолана» Г.Бодикіна (за П.Загребельним, режисер Павло Загребельний, 1985 р.), «Рядові» О.Дударєва (режисер Анатолій Горчинський, 1985 р.), «Маруся Богуславка» М.Старицького (режисер Павло Загребельний, 1993 р.) та ін.

К.Сікорський особливо любить історичну тематику в театральному мистецтві. Йому вдається відтворювати правдивий, опоетизований монументально-романтичний і водночас глибоко особистісний світ історичної постаті, вдало використовуючи матеріал, колористику, проявляючи глибоке пізнання матеріальної та духовної культури епохи. Його декорації дихають минулим і мають незриме переплетення з сучасністю. Захоплення Майстра минулиною часто затягує випуск вистави. Художник продовжує роздумувати про час, перебуваючи там, продукуючи своєрідні живописні послання до себе сущого. Це, так би мовити, «необов'язкова програма». Образність княжих часів покладена в цикли «Балада про Карпатську Русь», «Монгольська навала», триптих «Володимир Великий». Казимиру Сікорському вдається легко і невимушено передати на полотні те, що найважче, – дух особистості, часу. Історичні постаті на його полотнах вражають не атлетичними параметрами, а гармонією і величчю духа, поступу, діянь. Він, тонкий знавець людської сутності, витворює цілу галерею портретів як живописних, так і скульптурних: «Після «Мертвих душ» (Микола Гоголь), Пабло Пікассо, Пабло Неруда, Данило Галицький, Володимир Маяковський, Лев Толстой, актор і режисер Павло Загребельний, Сальвадор Альєнде. На портретних та

живописних роботах майстер ніколи не ставить дати, бо, як він сам стверджує, робота над ними не припиняється.

У портретних творах митця цікавлять внутрішні властивості характеру, що їх особистість зберігає у будь-яких ситуаціях. Не намагаючись вияскравити портретованого, художник творить образи, від яких віє непідробною шляхетністю. Вони живуть у своєму світі. Чимось ці персонажі нагадують постаті у творах доби італійського Відродження. Та попри всю загадковість і символічність портретів К. Сікорського їхнє змістове наповнення доступне глядачеві. Якщо й присутня загадка чи таємниця, вона слугує художнику, щоби запросити до споглядання, до роздумів про вибагливий і дивовижний світ, у якому живе людина.

Особливе ставлення у Казимира Сікорського і до театрального костюма. Не часто його ескізи дають уявлення про крій і матеріал. Йому важливіше кольором, пластикою, манерою виразити своє розуміння образу. Такий ескіз – не стільки проект костюма, скільки образ театрального персонажа, зерно майбутньої ролі.

Робота Казимира Сікорського над виставами з різними режисерами часто переростала у добру дружбу, що ставала підґрунтям для творення цікавих, оригінальних і самобутніх вистав.

Цікавою виявилася сценографія до вистави «Моя професія – синійор з вищого світу» Дж.Скарначі та Р.Тарбузі, режисер – народний артист України Павло Загребельний (1983 р.). Здавалось би, глибокий «колодязь» квартири Леонідо Папагатто мав викликати атмосферу «бідних людей» Ф.Достоевського, та художник тільки йому відомим способом вдихнув у цю убогість елемент доброго гумору і навіть іронії.

Саме з Павлом Загребельним, окрім згаданих вистав, були створені К.Сікорським «Голубі олені» О.Коломійця у болгарському місті Слівені (1977 р.), «Без язика» О.Корнієнка за В.Короленком (1979 р.), «Піднята цілина» за М.Шолоховим (1981 р.), «Закон вічності» Н.Думбадзе (1982 р.), «Тріумф кохання» Г.Пфайфера (1984 р.), «Кайдашева сім'я» О.Корнієнка за І.Нечуєм-Левицьким (1988 р.) та ін. Значну кількість цікавих робіт було створено із заслуженим артистом України Анатолієм Боровським: «Привиди» Г.Ібсена, «Грушенька» І.Штока (1982 р.), «Поріг» О.Дударєва (1984), «На одинці з долею» В.Босовича (1987), «Циганський барон» І.Штрауса (1996) «Мартин Буруля» І.Карпенка-Карого (2003); народним артистом України Анатолієм Горчинським: «Я завжди посміхаюсь» Я.Сегеля (1975), «Кравцов» О.Коломійця (1976), «Піна» С.Міхалкова (1977), «Поки живу – люблю» Ю.Мушкетика (1980), «Сільва» І.Кальмана (1986), «Вісім люблячих жінок» Р.Тома (1980). Хіба можливо все згадати?

Нові грані обдарування Казимира Сікорського відкрила дружба і співпраця з головним режисером Тернопільського обласного академічного драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка, народним артистом України Олегом Мосійчуком. Поетична метафористика «Лісової пісні» Лесі Українки (2001 р.) спонукала художника до пошуків нового способу освоєння сценічного простору. Може, саме в сценографії безсмертної Лесиної феєрії, а згодом у виставі «Тіль Уленшпігель» Г.Горіна (за Ш.де Костером, 2002 р.), «Сльози Божої Матері» О.Мосійчука (за романом У.Самчука «Марія», 2008 р.) найповніше реалізувалося людське кредо художника Сікорського.

А багатолітня дружба з художнім керівником Львівського національного драматичного театру ім. М.Заньковецької, народним артистом України, лауреатом Національної премії імені Т. Шевченка Федором Стригуном вилася у К.Сікорського ностальгією за минулим у «Суєті» (1992 р.) та кошарою для «нових українців» у «Хазяїні» І.Карпенка-Карого (1994 р.), романтику карпатських пейзажів «Гуцулки Ксені» Я.Барнича (1998 р.), а також трагедійну сценографію «Маклени Граси» М.Куліша (2001 р.), що нагадувала знайдений малюнок олівцем, загублений художником у дощову осінню погоду. Тонке плетиво реальності з ірреальністю, яке витворювало особливу атмосферу Кулішевої та Стригунової вистави. Гра світла й тіні, а іноді й темряви посилювали передчуття трагедії. А нещодавно творчі побратими Ф.Стригун та К.Сікорський подарували тернополянам перлину національної класики – «Наталку Полтавку» І. Котляревського (2010 р.).

«Найбільше щастя – жити в єднанні з природою, радіти свіжому чистому повітрю, смаку щойно достиглих і зірваних власноруч плодів, доторку травички, листочків до долонь,

пестошам теплого вітерця, співу пташок»...[4]. Це найпотаємніше життєве і творче кредо художника-майстра. Якщо це відчуває людина – вона не біоробот, вона здатна жити й дихати на повні груди, вбираючи кожною клітинкою свого тіла красу природи. А якщо ця людина – митець, якому під силу увічнити ці почуття, передати іншим свою насолоду, то цій людині відкриється найпотаємніший сенс буття на землі. Цими почуттями і настроями пронизані пейзажні полотна К.Сікорського «Ідилія ранку», «Там три верби», «Передчуття» та інші. Енергетика живописного пензля несе у Казимира Сікорського особливі згустки емоцій. І не зовсім важливо, що намальовано, а цінно те, що бачимо: деталі, мазок Майстра, який приковує і збуджує людську уяву, викликає потребу думати.

Майже чотири десятиліття в Тернопільському академічному драматичному театрі ім. Т.Шевченка живе сценографія Казимира Сікорського. Майже щовечора відкривається завіса і з глядачами, крім акторів, розмовляє художник. Його роботи завжди впізнають. Мова його чітка і правдива, мудра і розважлива, схвильовано метафорична і ранима, іноді делікатно провокаційна, але без тіні зверхності. Його творчість – декорації до вистав, скульптура, живописні полотна змушують вдивлятися в пракорінь людської сутності.

Отже, творчість Казимира Сікорського як головного художника Тернопільського академічного драматичного театру ім. Т.Шевченка насамперед пронизана глибоким змістовним наповненням, розумінням суті тої чи тої вистави, виведенням на символічний рівень сприймання. У ній відсутня декларативність, спрощений підхід до художнього прочитання, нарочита апофеозність. Кожна вистава, до якої К.Сікорський зробив сценографію, захоплює глядача неординарністю художньої думки, символізмом й глибоким проникненням в ідею твору. Все це засвідчує високий талант сценографа Сікорського, його свіже й проникливе прочитання нових вистав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Казимиров О. Б'ють джерела народних талантів /О.Казимиров //Театральна культура. – Київ: Мистецтво, 1968. – С. 37.
2. Корнієнко О. Тернопільський театр ім. Т.Г. Шевченка /О.З.Корнієнко. – К.: Мистецтво, 1980. – 102 с.
3. Попович Ж. Творчість без чернетки /Жанна Попович // Тернопіль вечірній. – 2005. – 23 листопада.
4. Сікорський К., Форгель М. У театрі головне – театр! /Казимир Сікорський, Михайло Форгель: Просценіум. Театрознавчий журнал. - № 1-2 (11-12). – 2005. – С. 51-57.

УДК 792.075 (73)

Г.В. ГАЛАЦАН

АМЕРИКАНСЬКИЙ НЕПРИБУТКОВИЙ ТЕАТР: МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДОСВІДУ

У статті досліджено досвід діяльності неприбуткових театрів в Сполучених Штатах Америки.

Проаналізовано можливості застосування організаційно-економічного досвіду в українських умовах.

Проведений аналіз діяльності американських неприбуткових театрів, спираючись на роботи Валері Морріс, викладача Університету Чарльстона; Денніса Річа, декана факультету мистецтва та мас-медіа в Колумбійському Коледжі, Чикаго; Франсуа Кольбера «Маркетинг культури та мистецтва», Стівена Ленглі «Театральний менеджмент і продюсерство» та ін. Некомерційні театри США концентрують свою увагу більше на художніх, ніж на комерційних цілях, і саме це споріднює їх з українськими неприбутковими театрами.

Ключові слова: *Американський неприбутковий театр, некомерційна організація, маркетинг у мистецтві, фандрейзинг, зарубіжний досвід.*